

Mráz Katalin

A kelet-közép-európai országok versenyképessége nemzetközi rangsorok alapján

The Competitiveness of the Central and Eastern European Countries in International Rankings

Összefoglalás

A versenyképesség mára igen népszerű és széles körben használt fogalomvá vált, melyet többféle szinten és megközelítésben lehet értelmezni. Tanulmányom célja a kelet-közép-európai régió országainak összehasonlítása a legismertebb komplex versenyképességi rangsorok tükrében. A fogalom értelmezésének, elméleti háttérének és mérési lehetőségeinek bemutatása után a négy visegrádi ország – Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia – teljesítményét hasonlítom össze. Az országok makrogazdasági tényezőiből származtatható különféle mutatóit, rangsorokban elért helyezéseit a versenyképesség értelmezéseiből és mérési módszereiből kiindulva vizsgálom. Az elemzés során három ismert rangsor, az IMD (International Institute for Management Development) által összeállított World Competitiveness Yearbook, a WEFORUM (Világgazdasági Fórum) által kiadott Global Competitiveness Report, valamint a Világbank Doing Business rangsora alapján mutatom be, hogyan alakult az országok teljesítménye a rangsorban elfoglalt pozíciójuk szerint.

Summary

Competitiveness has become very popular and widely used concept that can be interpreted in different levels and approaches. The aim of this paper is to compare the

---

MRÁZ KATALIN, főiskolai tanársegéd, Zsigmond Király Főiskola, PhD-hallgató, Nyugat-magyarországi Egyetem (mraz.katalin@zskf.hu).

performance of Central and Eastern European countries based on well-known international competitiveness rankings. I introduce the main theoretical and analytical methods used in the rankings, and compare the performance of the four Visegrad countries. I examine their performances and places in the rankings with various competitiveness indicators that can be derived from the macroeconomic factors of the countries. In the study I evaluate the performance of the countries based on their positions in the IMD World Competitiveness Center's World Competitiveness Yearbook (WCY), the World Economic Forum's Global Competitiveness Report and the World Bank's Doing Business.

A VERSENYKÉPESSÉG ÉRTELMEZÉSE, MÉRÉSE, FOGALMA

A globalizáció erősödésével egyre inkább előtérbe került a versenyképesség fogalmának széles értelemben való használata és az országok, régiók, vállalatok ilyen alapon történő összehasonlítása. A versenyképesség a 2000-es évek elejétől kezdve talán az egyik leggyakrabban és a legtágabb értelemben használt fogalommal vált, amelynek pontos meghatározásában mind a mai napig nem alakult ki egységes álláspont.

Hogyan is értelmezhetjük a versenyképességet? David Ricardo a 18. században a komparatív előnyök adta lehetőségek kihasználását tekintette a versenyképesség legfontosabb forrásának. A komparatív előny a nemzetközi kereskedelemben valamely országnak különböző termékek előállításában a relatív munkatermelékenységek, illetve relatív ráfordítások színvonala tekintetében fennálló viszonylagos előnye. Heckscher–Ohlin elmélete szintén a nemzetközi kereskedelem oldaláról értelmezi a fogalmat. A tétel szerint minden ország akkor juthat kölcsönös előnyökhöz a nemzetközi kereskedelemben, ha a termékek relatíve eltérő tényezőigényességét (munkaintenzív vagy tőkeintenzív jellegét) és az ország más országokéhoz viszonyított tényezőellátottságát figyelembe véve, a viszonylag bőven rendelkezésre álló termelési tényező intenzívebb felhasználását igénylő termék termelésére szakosodik.

Sokan bírálták ezeket a – *versenyképesség klasszikus elméleteinek* tekintett – tételeket. A talán legismertebb kritika Leontieff nevéhez fűződik, aki az 1950-es években az USA külkereskedelmi adatait vizsgálva, empirikusan tesztelte, hogy az ország szakosodása a Heckscher–Ohlin-elméletben megfogalmazott elvek szerint történik-e. A kutatás eredménye a tétel kritikájának tekinthető, így az a Leontieff-paradoxon nevet kapta. Az adatok alapján ugyanis az USA, ez a viszonylag tőkegazdagnak minősíthető gazdaság inkább munkaintenzív, mint tőkeintenzív termékeket exportált, míg importjára a tőkeintenzív termékek dominanciája volt jellemző. Ezek az ún. klasszikus elméletek azonban az egységes világpiac kialakulásával és a termelés globalizálódásával egyre kevésbé voltak alkalmazhatók. Szükségessé vált a fogalom újraértelmezése, hiszen az országok, nemzetek versenyképesség szerinti összehasonlítása és ennek különböző mérési lehetőségei az elmúlt két-három

évtizedben fokozatosan előtérbe kerültek a közgazdaság-tudományban. Továbbra sincsen azonban konszenzus abban, pontosan hogyan is határozható meg a versenyképesség.

A fogalommal kapcsolatban különféle, eltérő álláspontok léteznek.¹ Az USA elnökének versenyképességgel foglalkozó bizottsága például a következőképpen határozta meg a fogalmat: „Egy nemzet versenyképessége annak fokmérője, hogy tökéletes versenyfeltételek mellett mennyire képes a világpiacon (is) eladható termékeket és szolgáltatásokat létrehozni, miközben az ország állampolgárainak reáljövedelme nő.”² Lengyel Imre³ és Török Ádám⁴ álláspontja szerint a versenyképesség nem más, mint a piaci pozíció megszerzésére, megtartására és javítására való képesség, üzleti sikeresség – és így a fogalom egyaránt használható vállalatok, régiók és országok esetében.

Az elméleti közgazdaságtanban kialakult irányzat fő képviselője Paul Krugman. A klasszikus elméletekkel szemben Krugman értelmetlen koncepciónak tartja egy-egy ország versenyképességének értelmezését, valamint szerinte e fogalomnak túlzott általánosságban és már-már gyűjtőfogalomként történő emlegetése veszélyes, és súlyos tévedésekhez is vezethet. Azt állítja, hogy egy olyan ország esetében, amely a nemzetközi kereskedelemtől kevésbé függ – mint például az USA –, a versenyképesség tulajdonképpen a termelékenység szinonimájának tekinthető. Szerinte a fogalmat nem nemzetgazdasági szinten kell értelmezni, hanem a nemzetközi gazdaság működését úgy érthetjük meg a legkönnyebben, ha megvizsgáljuk, hogy a nemzetgazdaságokon belül milyen folyamatok mennek végbe. „Ha meg akarjuk érteni a nemzetközi specializációt, ahhoz jó kiindulópont a lokális specializációk vizsgálata.”⁵ A krugmani értelmezés szerint tehát a versenyképesség nemzetgazdasági szinten nem, csak vállalatok esetében létezik. Krugman azzal a nézettel sem ért egyet, hogy egy ország jóléte világpiacon versenyképességétől függne, hiszen két ország kereskedelme szokásos esetben mindkét ország jövedelmét növeli. „Jelent-e egyáltalán valamit, hogy egyikük versenyképesebb a másiknál?” – kérdezi Krugman.

Az alkalmazott közgazdaságtan képviselője, Michael Porter, a globális vállalatok versenyelőnyeit elemezve, arra világít rá, hogy a versenyképesség elsősorban regionális és vállalati szinten határozható meg.⁶ Porter szerint tehát a versenyképességre csakis úgy érdemes tekinteni, mint a nemzetek és azon belül is a vállalatok termelékenységének egyfajta mérőszámára, amely a vállalatok sikeres működése esetén visszahat az egész nemzetgazdaságra.

Az eddigiekből is látható, hogy milyen nehezen meghatározható fogalommal állunk szemben. Az OECD bizottságaiban és az USA-ban lezajlott egyfajta „versenyképességi vita” egyik eredményeként megfogalmazódott definíció szerint, „A versenyképesség... vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas tényezőjövedelem és relatíve magas foglalkoztatási szint létrehozására fenntartható bázison, miközben a nemzeti versenynek tartósan ki vannak téve.”⁷ Az OECD emellett az endogén fejlődés felgyorsításaként is értelmezi a fogalmat, amely szerint a fejlődés leginkább úgy érhető el, hogy a helyi vállalkozásokat támogatják, és azok innovációs potenciálját erősítik.

A különböző álláspontok figyelembevételével az *egységes versenyképesség* jelentését Lengyel Imre⁸ az alábbiak szerint foglalja össze:

- a jövedelem és a foglalkoztatottság az a két közgazdasági kategória, amelyek segítségével mérhető a versenyképesség;
- a szerző a fogalom komplexitását, összetettségét hangsúlyozza, amely szerinte minden gazdasági egységre értelmezhető;
- a nemzetközi versenyben való részvételt tekinti az értelmezés alapjának;
- a versenyképesség relatíve magas jövedelmet jelent, de nem tér ki arra, hogy ez hogyan oszlik meg a foglalkoztatottak és a tényezőtulajdonosok között;
- ugyanakkor a foglalkoztatottnak is magas szinten kell megvalósulnia, annak összetételével és a munkaerő minőségével viszont nem foglalkozik.

A VERSENYKÉPESSÉG ÉRTELMEZÉSE NEMZETGAZDASÁGI SZINTEN, MÉRÉSI LEHETŐSÉGEK

Az egyes országok, nemzetgazdaságok versenyképességét, illetve ennek értelmezhetőségét illetően többféle nézet létezik. Porter és Krugman a versenyképességet nem makroökonómiai kategóriaként értelmezi. Szerintük országok közötti versenyképességről nincs értelme beszélni, hiszen egy országban a fő gazdaságpolitikai célokat, az életszínvonal és a reáljövedelem növekedését a termelékenység határozza meg, és csak ezek növekedéséből származtathatók a versenyképesség mutatói. Létezik azonban olyan megközelítés is, amely nem tagadja a nemzetgazdaságok versenyképességének mérhetőségét és összehasonlíthatóságát. Érdemes továbbá kiemelni Chikán Attila⁹ megfogalmazását, amely az előzőekhez képest némiképp más szemléletet tükröz, és nem a foglalkoztatottság problémájára, hanem inkább a vállalati szféra teljesítményének javítására koncentrálna: „Egy nemzetgazdaság versenyképessége a nemzetgazdaság azon képességét jelenti, hogy a nemzetközi kereskedelem támasztotta követelményeknek megfelelően úgy képes létrehozni, termelni, elosztani és/vagy szolgáltatni termékeket, hogy közben saját termelési tényezőinek hozadéka növekszik”. Az országok versenyképessége kétféleképpen közelíthető meg: az egyik megközelítés az egyes országok között összehasonlító vizsgálatok alapján komplex rangsorokat állít fel, míg a másik csak az egyes országok önmagukhoz mért fejlődését elemzi. Hazánk versenyképességével számtalan tanulmány foglalkozott, amelyek főleg a többi európai országgal vetették össze Magyarország helyzetét.

A komplex rangsorok közül a legismertebbek a genfi–dávosi székhelyű Világ-gazdasági Fórum (WEF) Globális Versenyképességi Jelentései, illetve a lausanne-i székhelyű IMD (Institute for Management Development) Versenyképességi Évkönyvei. Más megközelítésben hasonlítja össze az országokat a Világbank Doing Business rangsora. Szemben az előző két komplex rangsorral, amelyek inkább makrogazdasági szempontú összehasonlítást tartalmaznak, ez az elemzés az üzleti környezet bizonyos dimenzióira koncentrálna. Elemzésem további részében a kelet-közép-európai országok teljesítményét ezen három elemzési rendszer szerint hasonlítom össze.

A VERSENYKÉPESSÉGET ALAKÍTÓ TÉNYEZŐK BEMUTATÁSA
AZ IMD JELENTÉSEI ALAPJÁN

Az IMD gazdaságkutató és vezetőképző intézet minden évben közzéteszi *World Competitiveness Yearbook*¹⁰ című kiadványát, amely összesen 329 kritérium alapján 61 országot rangsorol versenyképességük szerint, elsősorban arra koncentrálva, hogy az országok mennyire képesek olyan gazdasági környezetet kialakítani és fenntartani, amely a vállalkozások piaci versenyének kedvez. A lista elkészítése során hivatalos statisztikákra és az IMD szakértőinek felmérése alapján kapott adatokra is támaszkodnak; a rangsor kétharmad részben nemzetközi szervezetek (IMF, Világbank, OECD, ILO stb.), tanácsadók (például PricewaterhouseCoopers) és az adott ország statisztikai hivatalai által közölt adatokon, egyharmad részben pedig a szakértők felmérésein alapul. A versenyképességi rangsor négy különböző területre koncentrál: a gazdaság általános teljesítményét, a kormányzati hatékonyságot, a versenyszféra teljesítőképességét és az infrastrukturális feltételeket értékeli. Az 1. táblázat utolsó oszlopa a 2014/15-ös rangsorban¹¹ elfoglalt helyezéshez képest a változást mutatja, így nyomon követhető, hogyan alakult az egyes országok helyzete. Az első helyen – hasonlóan a 2014/15-ös eredményhez – az USA áll, amely az üzleti és pénzügyi szektor hatékonyságának, a vállalkozások innovációs hajlandóságának és az infrastruktúra hatékonyságának köszönhető. Hongkong (2.) és Szingapúr (3.) a 2015/16-os évben megelőzte Svájcot, amely 2014/15-höz képest két hellyel visszaesett, és a versenyképességet meghatározó négy faktor közül – a gazdaság általános teljesítménye, a kormányzati hatékonyság, a versenyszféra teljesítőképessége és az infrastrukturális feltételek – csak az utóbbiban javított az előző évi teljesítményéhez képest.¹²

1. táblázat: Az országok versenyképességi rangsora az IMD helyezése alapján, 2015/16

	Helyezés 2015-ben (2015/16-os rangsor)	Helyezés 2014-ben (2014/15-ös rangsor)	Változás az előző évhez képest
USA	1.	1.	–
Hongkong	2.	4.	+2
Szingapúr	3.	3.	–
Svájc	4.	2.	–2
Kanada	5.	7.	+2
Csehország	29.	33.	+4
Lengyelország	33.	36.	+3
Oroszország	45.	38.	–7
Szlovákia	46.	45.	–1
Románia	47.	47.	–
Magyarország	48.	48.	–
Görögország	50.	57.	+7
Ukrajna	60.	49.	–11

Forrás: IMD *World Competitiveness Yearbook* 2015/16.

Kelet- és Közép-Európa esetében az összkép vegyes, hiszen Csehország és Lengyelország javított az előző évi pozíciójához képest (4, illetve 3 helyet), mely mindkét ország esetében a kormányzati és üzleti hatékonyság kedvezőbb megítélésének köszönhető. Nagyobb mértékű visszaesés Oroszország (7 hely) és Ukrajna (11 hely) esetében figyelhető meg, a fegyveres konfliktusok és az emiatt kialakuló instabil piaci környezet következtében. Az utóbbi néhány évben a visegrádi országok mindegyikében változó tendencia volt jellemző, ám nagyobb elmozdulások egyik ország esetében sem figyelhetők meg. Ahhoz azonban, hogy pontosabb képet kapjunk, érdemes a négy fő komponens szerinti eredményt is megvizsgálni. Hozzá kell tenni azonban az eredményekhez azt, hogy több esetben – köztük Magyarország esetében is – a rangsorban elfoglalt relatíve kedvezőtlen helyezést és romló értékeket a makrogazdasági mutatók (foglalkoztatottság emelkedése, munkanélküliség csökkenése, a növekedés élénkülése, az alacsony inflációs ráta) javulása kísérte. A rangsorokban kapott kedvezőtlen helyezések utalnak ugyan arra, hogy mely területeken érdemes javítani a versenyképességünkön, néhány fontos – és az utóbbi években kedvezően alakuló – mutatót azonban nem vesznek akkora súllyal figyelembe, hogy az a rangsorokban is érzékelhető javulást jelentsen.

2. táblázat: Helyezések az IMD rangsorában, 2011/12–2015/16

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Magyarország	47.	45.	50.	48.	48.
Csehország	30.	33.	35.	33.	29.
Szlovákia	48.	47.	47.	45.	46.
Lengyelország	34.	34.	33.	36.	33.

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook 2011/12–2015/16.

HELYEZÉSEK A NÉGY FŐ KOMPONENS SZERINT

Az általános gazdasági teljesítmény tekintetében jelentős javulás tapasztalható Magyarország esetében, mely a régió országai közül a legnagyobb mértékű. Az IMD elemzése szerint a magyar gazdaság általános mutatóinak javulása, a foglalkoztatottság növekedése és a nemzetközi befektetési pozíció javulása járult hozzá ahhoz, hogy 2014-ről 2015-re a 32. helyről a 17. helyre kerültünk, így látható, hogy ez az a komponens, amelyben a javuló makrogazdasági teljesítmény bizonyos mértékben tükröződik.

Míg a vizsgált időszak elején (2011 és 2013 között) a 35., illetve 44. helyen volt az ország, a javulás már 2013-ról 2014-re megfigyelhető, hiszen akkor a 44. helyről kerültünk a 32. helyre, 12 helyezést javítva ezzel. A 2014-es javulás oka leginkább a külkereskedelem (áru- és szolgáltatásexport), illetve a tőkebefektetések növekvő volumene volt.

A másik három ország esetében is megfigyelhető némi javulás az általános gazdasági teljesítmény tekintetében, ám ez esetükben csak néhány helyezést jelent.

3. táblázat: Helyezések az IMD rangsorában az általános gazdasági teljesítmény alapján, 2011/12–2015/16

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Magyarország	44.	35.	44.	32.	17.
Csehország	34.	29.	38.	30.	26.
Szlovákia	57.	55.	52.	55.	54.
Lengyelország	31.	30.	36.	36.	33.

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook 2011/12–2015/16.

A kormányzati hatékonyság helyezése alapján Magyarország egy helyezését rontott 2014-ről 2015-re, melynek okaként elsősorban az átláthatóság romlását, illetve az idő-sődő társadalommal járó problémákat jelölte meg az IMD. Ennek ellenére a fiskális politika, illetve a közpénzügyek dimenziói tekintetében a korábbi pozíció megőrzése, illetve némi javulás is tapasztalható volt. A térség többi országa közül Szlovákia, hazánkhoz hasonlóan, 2014-hez képest néhány helyezéssel hátrébb került, és Lengyelország helyzete kismértékben javult. Csehország 7 helynyit javított a korábbi helyezéséhez képest, és az IMD az ország egyik fő versenylőnyeként a stabil politikai környezetet és az intézmények átláthatóságát jelölte meg.

4. táblázat: Helyezések az IMD rangsorában a kormányzati hatékonyság alapján, 2011/12–2015/16

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Magyarország	52.	51.	52.	53.	54.
Csehország	28.	30.	36.	38.	31.
Szlovákia	42.	43.	48.	45.	48.
Lengyelország	35.	36.	27.	30.	29.

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook 2011/12–2015/16.

Az üzleti hatékonyság komponense alapján szintén megfigyelhető Magyarország esetében egyhelyezésnyi visszaesés, melyet leginkább a termelékenység és hatékonyság, valamint a munkaerőpiacon tapasztalható agyelszívás jelenségének tulajdonítanak.

5. táblázat: Helyezések az IMD rangsorában az üzleti szféra hatékonysága alapján, 2011–2015

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Magyarország	50.	49.	55.	56.	57.
Csehország	35.	41.	40.	40.	31.
Szlovákia	42.	43.	45.	44.	45.
Lengyelország	41.	39.	35.	36.	32.

Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook 2011/12–2015/16.

Nagyobb mértékű javulás a térségben csak Csehország esetében figyelhető meg, mely kilenc helyet javított a 2014-es rangsorban elfoglalt pozíciójához képest. Az IMD értékelése alapján ennek oka leginkább a termelékenység javulása, illetve a magasan képzett, mégis viszonylag olcsó munkaerő.

Az *infrastruktúra alindex* szerinti helyezés alapján a négy ország közül szintén csak Lengyelország javított két helyet a 2014-es rangsorhoz képest, amely leginkább annak köszönhető, hogy a kormányzat következetesen folytatta a már megkezdett strukturális reformokat, amelyekkel némiképp mérsékelni tudta a negatív külső hatásokat is.

Magyarország esetében 2013-ról 2014-re egyhelyezésnyi javulás – melyet a technológiai infrastruktúra, azaz a magas technológiatartalmú export növekedése okozott –, 2015-re azonban némi visszaesés volt tapasztalható. Az értékelés szerint hazánknak a fenntartható fejlődés erősítésében, a kutatás-fejlesztési kiadások növelésében, illetve a munkavállalók nyelvismeretének javításában vannak további feladatai. Csehországnak a négy ország közül elért legkedvezőbb helyezése döntően az alap-infrastruktúrával való kedvező ellátottságnak, valamint az egészségügy és oktatás kedvező helyzetének köszönhető.

6. táblázat: *Helyezések az IMD rangsorában az infrastruktúra alapján, 2011/12–2015/16*

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Magyarország	35.	35.	38.	37.	39.
Csehország	29.	30.	29.	28.	28.
Szlovákia	41.	39.	41.	40.	40.
Lengyelország	34.	36.	36.	36.	34.

Forrás: *IMD World Competitiveness Yearbook 2011/12–2015/16*.

A VISEGRÁDI ORSZÁGOK TELJESÍTMÉNYÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA A WEF RANGSORA ALAPJÁN

A World Economic Forum minden év őszén nyilvánosságra hozza versenyképességi jelentését,¹³ amely az üzleti és a tudományos világ számára is értékes információkkal szolgál. A rangsor egyrészt tények – makrogazdasági-társadalmi statisztikák – alapján, másrészt több mint 11 000 vállalati vezető megkérdezésével készül el, és 140 országot rangsorol. A felméréseket az országok kutatóintézetei, egyetemei készítik el, és az adatfelvétel során a vállalati vezetők a versenyképesség lényegesnek ítélt elemeit (például az általános gazdasági környezetet, az infrastruktúrát, innovációt, a közintézmények működését, a pénzügyi intézményeket, a versenykörnyezetet, a vállalati működés, oktatás, humán tőke, korrupció és üzleti etika helyzetét) 1-től 7-ig terjedő skálán értékelik. Így a kapott pontértékek körülbelül hetven százaléka a megkérdezettek véleményét tükrözi. A maradék harminc százalék statisztikai adatfeldolgozás eredményeként adódik, és végül a kétféle adatgyűjtés eredményeit kombinálva alakul ki egy globális versenyképességi pontszám, amelynek alapján meghatározható az

egyes országok rangsora. A pontszám számítása során figyelembe veszik az országok eltérő sajátosságait is, ezért a végső pontszám meghatározásakor bizonyos tényezők eltérő súlyozással szerepelnek: a legszegényebb országokban a versenyképesség alap-tényezőinek, a közepesen fejlett országokban a piac hatékony működését biztosító tényezőknek, a fejlett országokban pedig az innovációs képességet meghatározó tényezőknek van nagyobb szerepe.

A WEF rangsora 2006 óta készül ezzel a módszerrel, előtte az ún. növekedési versenyképességi index határozta meg az egyes országok egymáshoz viszonyított helyzetét. A globális versenyképességi indexet (Global Competitiveness Index) 2006 óta használják. Ez az index az alapvető makrogazdasági feltételeket, a hatékonyságnövelő tényezőket, valamint az innovációs és üzleti tényezőket tömöríti alindexekbe, és ezek alapján határoz meg végül 114 mutatót.

A GCI három fő tényezőcsoportból tevődik össze. Az első az *alaphővetelmények csoportja*, amelyben többek között az intézmények, az infrastruktúra, a makrogazdaság stabilitása, továbbá az egészségügyi és közoktatás altényezői szerepelnek. A másodikat a *hatékonyságnövelő tényezők* képezik. Ilyen a felsőoktatás és szakképzés, a termékpiacok hatékonysága, a munkaerőpiac hatékonysága, a pénzügyi piacok fejlettsége, a műszaki felkészültség és a piacméret. Végül a harmadik tényezőcsoportot az *innovációs és üzleti sokoldalúságot biztosító tényezők* jelentik. A WEF a három fő tényezőcsoportban összesen 12 pillér mentén vizsgálja a versenyképességet.

A 2015/16-os lista elején az utóbbi két évben nem történt változás, hiszen az első három helyen ugyanazok az országok szerepelnek. Svájc első helyezése nem meglepő, hiszen az országot a 2008-as válság is csak kisebb mértékben érintette, a munkanélküliségi rátája pedig – szemben a mutatónak a többi európai országban tapasztalható romlásával – az elmúlt években végig 3 százalék körül maradt. Ezzel szemben Görögország például az elmúlt két évben is a 81. helyezést szerezte meg, köszönhetően gazdasági problémáinak és a 20 százalék körüli munkanélküliségi rátájának. A második helyen öt éve folyamatosan Szingapúr végez, és fő erősségei közé tartozik a piaci hatékonyság az áru-, a pénz- és a munkaerőpiacon is (7. táblázat).

A következőkben a viseigrádi országok teljesítményét és rangsorban elfoglalt helyzetét hasonlítom össze. A táblázat alapján látható, hogy a vizsgált kelet-közép-európai országok pozícióikat az utóbbi néhány évben többnyire megtartották. Magyarországra 2011-ről 2012-re egy nagyobb mértékű romlás, majd azt követően a romló és javuló pozíciók váltakozása figyelhető meg. A térség országai közül javulás leginkább Csehországra jellemző, a többi ország esetében a hazánkéhoz hasonló váltakozás figyelhető meg a rangsorban elfoglalt helyezésekben (8. táblázat).

Ahhoz, hogy a vizsgált országok helyzetét megértsük, a három fő tényezőcsoport alapján kapott pontszámokat is érdemes megvizsgálni, kitérve a versenyképesség szempontjából legproblémásabb területekre is. A WEF-rangsor első alindexét az úgynevezett „alaphővetelmények” jelentik, amelybe az infrastruktúra, az intézményi háttér, a makrogazdasági stabilitás, illetve az egészségügyi és alapfokú oktatás tartozik.

7. táblázat: A WEF versenyképességi rangsora

	GCI 2015–16	GCI 2014–15	Változás az előző évhez képest
Svájc	1.	1.	–
Szingapúr	2.	2.	–
USA	3.	3.	–
Németország	4.	5.	+1
Hollandia	5.	8.	+3
Csehország	31.	37.	+6
Lengyelország	41.	43.	+2
Oroszország	45.	53.	+8
Románia	53.	59.	+6
Magyarország	63.	60.	+3
Szlovákia	67.	75.	+8
Ukrajna	70.	76.	+6
Görögország	81.	81.	–

Forrás: *The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2015–2016.*

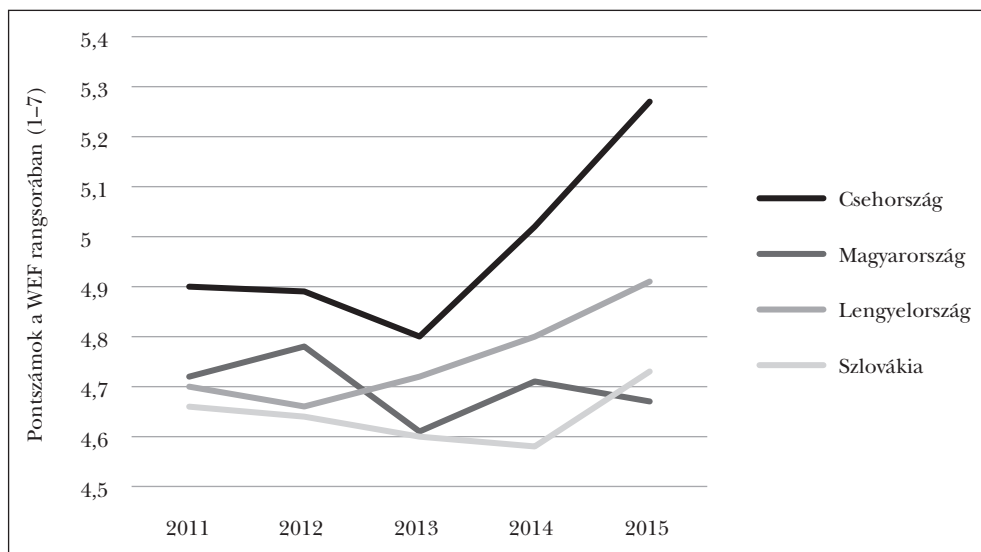
8. táblázat: Helyezések a WEF rangsorában, 2011/12–2015/16

	Magyarország	Csehország	Szlovákia	Lengyelország
2011	48.	38.	69.	41.
2012	60.	39.	71.	41.
2013	63.	46.	78.	42.
2014	60.	37.	75.	43.
2015	63.	31.	67.	41.

Forrás: *The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2015–2016.*

Az „alapkövetelmények” komponens alapján egyfajta visszaesés figyelhető meg 2011 és 2013 között, ezután azonban növekedés kezdődött, amely a makrogazdasági tényezőknek, illetve az infláció mérséklődésének köszönhető. Az országok versenyképességének összehasonlításakor fontos kiemelni az *intézményi-környezeti tényezők* alakulását is. Idetartoznak a jogrendszer működését, a politikusokba, a politikai rendszerbe vetett bizalmat, a korrupciót tükröző pontszámok. Magyarország esetében a mérsékelt javulást 2015-re újabb gyengébb pontszám követte, ennek okaként versenyképességet korlátozó tényezőket, például a magas államháztartási hiányt, a jelentős bürokráciát, illetve a politikusokba vetett bizalom alacsony szintjét említették meg a felmérés résztvevői. Hasonló problémákat emeltek ki a többi ország esetében is, hiszen például a legkedvezőbb pontszámot elérő Csehország esetében is a túlfajlett bürokrácia jelenti a WEF szerint a versenyképesség legnagyobb akadályát.

1. ábra: Pontszámok az „alapkövetelmények” komponens alapján, 2011/12–2015/16

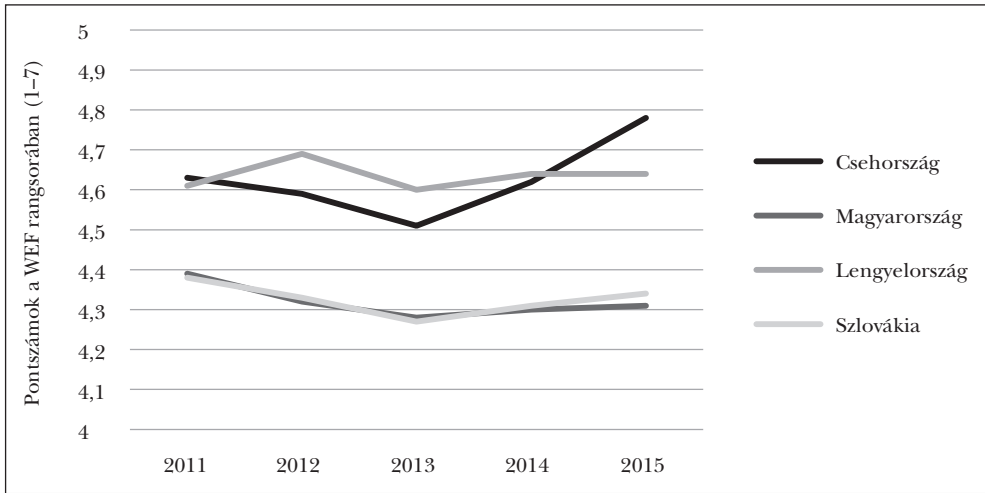
Forrás: *The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2011/12–2015/16.*

Mi lehet ennek az oka? Úgy tűnik, hogy mindegyik kelet-közép-európai országban, így Magyarországon is a legnagyobb visszahúzó erő az, hogy az alapintézmények működésének megítélése nem túl kedvező: komoly problémaként említették meg a korrupciót, a politikusokba vetett bizalom hiányát, a közhivatalok döntéshozatalát jellemző részrehajlást, a jogrendszer esetenként nem megfelelő működését, illetve az adórendszer kiterjedtségét és az adóztatás mértékét is. A kapott pontszám értelmezésekor figyelembe kell azonban azt is venni, hogy azok a „hard”, azaz kifejezetten statisztikai adatok mellett „soft” adatokat, azaz a megkérdezettek véleményét is tükrözik (2. ábra).

A *hatékonyságnövelő tényezők* komponensébe olyan mutatók tartoznak, mint a felsőoktatás és szakképzés minősége, a termékpiacok, illetve a munkaerőpiac hatékonysága, a pénzügyi piacok fejlettsége, a technológiai felkészültség, valamint a piacméret. Csehország e szerint a komponens szerint is az első helyezést szerezte meg a régióban, Magyarország és Szlovákia pedig szinte együtt halad. Mindkét ország esetében a munkaerőpiac hatékonyságának, illetve hazánk esetében a szakképzés hatékonyabbá tétele, illetve a pénzügyi piacok fejlettségének javítása járulhatna hozzá a versenyképesség növeléséhez.

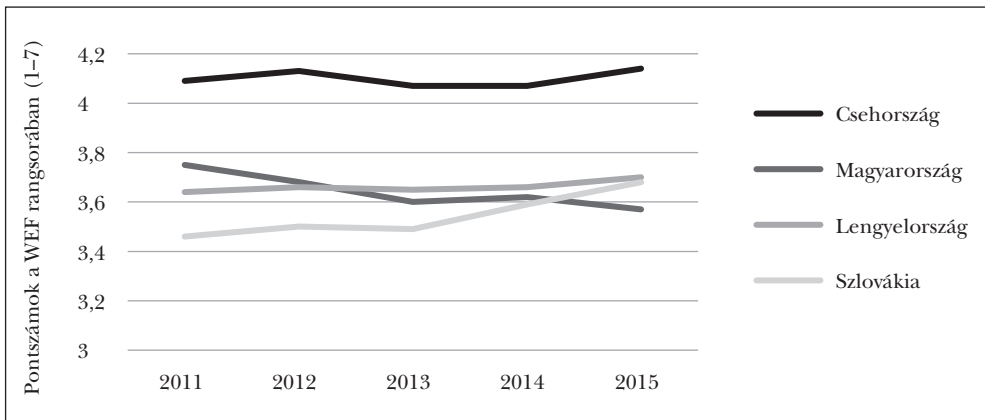
Hasonló képet kapunk az *innovációs és üzleti tényezők* pontszámainak vizsgálatakor. Az EU többi országához viszonyítva szinte az összes kelet-közép-európai országban komoly hátrány figyelhető meg ezen a területen. Magyarország, Szlovákia és Lengyelország azonban szinte együtt haladt a vizsgált időszakban, némiképp lemaradva Csehországtól. Magyarország esetében érdemes kiemelni, hogy a megkérdezettek a nehézségek között az üzleti környezet szempontjából leginkább az adóztatás szintjét, illetve a pénzügyi forrásokhoz való hozzájutás lehetőségét említették meg (3. ábra).

2. ábra: Pontszámok a „hatékonyságnövelő tényezők” alapján, 2011/12–2015/16

Forrás: The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2011/12–2015/16.

3. ábra: Pontszámok az „innováció és üzleti kifinomultság” alapján, 2011/12–2015/16

Forrás: The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2011/12–2015/16.

Néhány területen azonban javítania kell Magyarországnak. Úgy tűnik, hogy a rangsorban látható gyengébb teljesítmény a számítási módszer, illetve a hangsúlyok eltolódása mellett más tényezőknek köszönhető. Ebbe a problémakörbe tartoznak az üzleti kultúra területén jelentkező hiányosságok, az adózási rendszer, a jogszabályi környezet, a foglalkoztatottság, a humán erőforrások fejletlenségének problémái is. Hazánk versenyképességét javíthatják azok a területek, amelyeket tekintve versenyelőnyben vagyunk. Kedvező pontszámot kaptunk például a közlekedési és a telekommunikációs infrastruktúra minőségét, a tőkeáramlás szabadságát és az exportpiacok kiterjedtségét értékelő mutatókat tekintve.

Mint minden elemzés esetében, a WEF rangsorával kapcsolatban is vannak, akik nem feltétlenül tekintik referenciának az ott közölt adatokat. Abban azonban mindannyian egyetértenek, hogy ez a rangsor arra mindenképpen alkalmas, hogy el tudjuk helyezni hazánkat a hasonló történelmi és gazdasági háttérrel rendelkező országok között, és hogy többé-kevésbé nyomon tudjuk követni, melyek azok a területek, amelyekre a jövőben a versenyképesség szempontjából komolyabban oda kell figyelni.

A VÁLLALKOZÁSOK VERSENYKÉPESSÉGÉRE HATÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA – A DOING BUSINESS RANGSOR

A Világbank Doing Business¹⁴ adatbázisa a vállalati működést érintő és befolyásoló üzleti környezet elemeinek alakulásáról ad átfogó képet. Ellentétben az IMD és a WEF rangsoraival, ez az adatbázis nem tér ki a makrogazdasági környezet tényezőire. Mindössze a vállalkozások működését érintő tizenegy szempont szerint hasonlítja össze az egyes országok teljesítményét. A három különböző rangsor összevetése nem ad ugyan teljesen egységes benyomást a vizsgált országokról, a Doing Business elemzése szerint kapott eredmény mégis árnyalja az előző két vizsgálati módszer szerint kapott képet. A rangsor élmezőnyében évek óta a távol-keleti (Hongkong, Szingapúr), skandináv és angolszász országok találhatók. Az európai országok közül hagyományosan jó helyet foglal el például Dánia és az Egyesült Királyság. A 2016-os rangsorban a Világbank 189 országot hasonlít össze, és ebben az évben új módszertant is alkalmaz, mely segítségével pontosítja a korábban használt indikátorok tartalmát, korrigálva így az előző éves helyezéseket is (az új számítási módszer szerint például Magyarország 2015-ben

9. táblázat: A Doing Business versenyképességi rangsora

	DB 2016	DB 2015	Változás az előző évhez képest
Szingapúr	1.	1.	–
Új-Zéland	2.	2.	–
Dánia	3.	3.	–
Korea	4.	4.	–
Hongkong	5.	5.	–
Egyesült Királyság	6.	6.	–
USA	7.	7.	–
Lengyelország	25.	28.	+3
Svájc	26.	26.	–
Szlovákia	29.	29.	–
Csehország	36.	33.	–3
Magyarország	42.	40.	–2
Oroszország	51.	54.	–3

Forrás: Doing Business 2015 és 2016 adatbázisa.

a 40. helyen állt, míg a korábban használt módszer alapján ugyanebben az évben az 54. volt). A visegrádi országok e szerint a középmezőny felső részében helyezkednek el. Az első helyen Lengyelország áll, öt követi Szlovákia, majd Csehország, és végül – legalábbis a vizsgált országok közül – Magyarország zárja a sort. Hazánk az idei rangsorban a 42. helyen áll, amely az előző évhez képest kéthelynyi romlást jelent, ám ennek értékeléséhez meg kell vizsgálni az egyes mutatók pontos tartalmát is. Látható tehát, hogy a vállalatok működését befolyásoló tényezők legalább olyan mértékben ronthatnak vagy javíthatnak egy ország versenyképességén, mint a makrogazdasági környezet elemei (9. táblázat).

Érdeemes ennél a rangsornál is részletesebben megvizsgálni, hogy melyek a versenyképesség szempontjából kedvező, illetve kritikus tényezők. A vállalkozások működéséhez, a vállalkozási környezethez hozzájáruló tíz tényező segítségével árnyaltabb képet kaphatunk hazánk, illetve a többi visegrádi ország teljesítményéről.

10. táblázat: Magyarország, Csehország, Szlovákia és Lengyelország helyezései a Doing Business rangsorában, 2015–2016

	Magyarország		Csehország		Szlovákia		Lengyelország	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Doing Business	40	42	33	36	29	29	28	25
Cégalapítás	56	55	90	93	71	68	80	85
Engedélyezési eljárások	83	88	126	127	78	84	49	52
Infrastrukturális feltételek	113	117	40	42	46	48	54	49
Tulajdonjog nyilvántartása	28	29	35	37	5	5	39	41
Hitelhez jutás	17	19	24	28	36	42	17	19
Befektetők védelme	81	81	54	57	87	88	46	49
Adózás	89	95	123	122	109	73	96	58
Szerződések kikényszerítése	23	23	72	72	63	63	55	55
Vállalkozás megszüntetése	64	65	20	22	33	33	31	32

Forrás: Saját szerkesztés a Doing Business 2015 és 2016 adatbázisa alapján.

Magyarország esetében jelentős visszaesés nem tapasztalható egyik területen sem, azonban az adózás területén még mindig inkább a rangsor második felében foglalunk helyet. A DB elemzői megemlétték azt is, hogy az elmúlt évben a vállalkozás indításához szükséges alaptőke emelése sem hatott jól a versenyképességre. Az üzleti környezetet mérő többi kategóriában az erős középmezőnyben foglalunk helyet, a hitelhez jutás esetében azonban – bár a rangsorban elfoglalt helyezésünk kedvezőtlennek nem mondható – van még javítanivalónk.

Csehország – szemben az előző két rangsorban elért kedvező eredménnyel – a Világbank értékelése szerint a visegrádi országok között csak a harmadik, és a vizsgált időszak alatt három hellyel rontott a pozícióján. A Doing Business elemzői pozitívumként emelték ki, hogy a vállalkozások alapításához szükséges törzstőkeelvárást lecsökkentették, a hitelhez jutás feltételeit pedig megkönnyítették. Az adózás terén azonban komoly javítanivalók mutatkoznak, hiszen Csehország az elért 122. hellyel a rangsor gyengébben teljesítő feléhez tartozik.

Szlovákia a visegrádi országok közül Lengyelország mögött a második helyezést érte el, és több helyet javított az előző évi besoroláshoz képest, szinte minden területen. Különösen a társaságiadó-kulcs csökkentését ítélték kedvezőnek a Doing Business elemzői. Az adózás megítélésében Szlovákia a 73. helyen áll, amely kedvezőnek számít, különösen ha figyelembe vesszük, hogy ezen a téren 26 helynyit javított az előző időszakhoz képest. A többi országhoz képest kedvezőtlenebbek a hitelhez jutás, illetve a cégalapítás feltételei.

Lengyelország foglalja el a legkedvezőbb helyet a rangsorban, mindkét vizsgált évben. A cégalapítás feltételei terén ugyan vannak javítanivalói, a többi komponens esetében mégis inkább a lista első felében foglal helyet. Az adózás feltételeinek könnyítését, az elektronikus áfabefizetés lehetőségét ugyan pozitívumként emelték ki, azonban a Világbank szerint ez az eljárást a korábbinál kissé költségesebbé tette.

ÖSSZEFOGLALÁS

A régió versenyképessége több szempontból is vizsgálható, hiszen nincs olyan átfogó mutató, amelynek segítségével az országok teljesítménye minden szempontból összehasonlítható és értékelhető lenne. Nem véletlen, hogy ha a három különböző módszerrel készülő és más-más területekre hangsúlyt fektető elemzést összevetjük, a vizsgált országokról akkor sem kapunk egységes képet. A rangsorokban elfoglalt helyezések az országok versenyképességének nemzetközi megítélését tükrözik, amely mellett azonban figyelembe kell venni egy-egy ország makrogazdasági mutatóit is, hiszen azok hozzátesznek, sőt, sok esetben módosítanak is azon a képen, amelyet a versenyképességi rangsorok alapján kapunk. Az IMD és a WEF elemzéseinek tanúsága szerint a visegrádi országok közül Csehország a legversenyképesebb, hiszen a makrogazdasági helyzet, továbbá az innovációs és infrastrukturális adottságok itt a legkedvezőbbek. A Doing Business elemzése alapján viszont a térségen belül Lengyelországnak a legkedvezőbb a versenyképessége. Szlovákia esetében az elmúlt néhány évben szinte minden téren egyfajta visszaesés tapasztalható – a WEF és az IMD rangsora szerint legalábbis –, az üzleti környezet feltételeit vizsgáló Doing Business listáján azonban a visegrádi országok közül a második legjobb helyezést érte el. Magyarország megítélése is felemás, hiszen annak ellenére, hogy az utóbbi években az összesített mutatók alapján némi visszaesés következett be, addig – ha nem is minden területen, de a makrogazdasági stabilitás terén mindenképpen – javulás tapasztalható, a vállalkozások üzleti környezetének megítélése pedig javulónak mondható annak ellenére is, hogy a vállalkozások alapításának, működtetésének közigazgatástól függő

része még mindig eléggé alacsony hatékonyságú.

Látható tehát, hogy minél több szempontból vizsgáljuk meg a széles értelemben vett versenyképesség alakulását, annál összetettebb képet kapunk, és a térség országairól annál nehezebb egységes álláspontot kialakítani. A jelen tanulmány célja ezért az volt, hogy a kelet-közép-európai régió országainak versenyképességét a fő makroökonómiai mutatók és komplex rangsorok segítségével hasonlítsa össze. A mostani elemzés vázlatos összehasonlító képet kívánt nyújtani az országokról. Az egyes országok helyzetének részletesebb bemutatása további kutatási feladat.

JEGYZETEK

- ¹ Mercedes Delgado et al.: *The Determinants of National Competitiveness*. NBER Working Paper Series No. 18249, The National Bureau of Economic Research, July 2012.
- ² *National Competitiveness in a Global Economy*. Eds.: David P. Rapkin, William P. Avery, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1995.
- ³ Lengyel Imre: *A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje*. Területi Statisztika, 2006/9., 131. o.
- ⁴ Török Ádám: *Verseny a versenyképességért?* Integrációs Stratégiai Munkacsoport, Budapest, 1999, 37. o.
- ⁵ Paul Krugman: *Competitiveness: a Dangerous Obsession*. Foreign Affairs, March/April 1994, Vol. 73, No. 2.
- ⁶ Michael E. Porter: *Competitive Advantage of Nations: Creating and Sustaining Superior Performance*. Simon and Schuster, 2011.
- ⁷ Bakács András: *Versenyképesség-konceptiók*. MTA VKI, Budapest, 2003.
- ⁸ Lengyel Imre: *A regionális versenyképességről*. Közgazdasági Szemle, 2000/12., 962–987. o.
- ⁹ *National Competitiveness in Global Economy. The Case of Hungary*. Eds.: Attila Chikán, Erzsébet Czakó, Zita Zoltay-Paprika, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.
- ¹⁰ *IMD World Competitiveness Yearbook*. International Institute for Management Development, Lausanne, 2012.
- ¹¹ *IMD World Competitiveness Yearbook*. International Institute for Management Development, Lausanne, 2014.
- ¹² *IMD World Competitiveness Yearbook*. International Institute for Management Development, Lausanne, 2015.
- ¹³ *The Global Competitiveness Report*. World Economic Forum, 2015–2016.
- ¹⁴ *Doing Business 2016. Full Report*. World Bank Group, 2016.